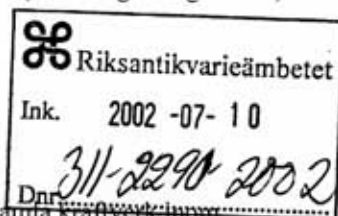

1 (med delgivningskvitto)

Byggnadsminnesförklaring av Lövöns gamla kraftverk inom
fastigheten Vågdalen 1:39, Ströms sn, Strömsunds kn

BESLUT

Länsstyrelsen förklarar, med stöd av 3 kap 1 § lagen (SFS 1988:950) om kulturminnen m.m. (kulturminneslagen), rubricerad anläggning inom fastigheten Vågdalen 1:39, Ströms sn, Strömsunds kn, för byggnadsminne.

SKYDDSBESTÄMMELSER

Skyddsområdet omfattar del av fastigheten Vågdalen 1:39 (se markerat område på Situationsplan).

1. Kraftverket får inte rivras, flyttas, byggas om, till, eller på annat sätt förändras till sin exteriör.
2. Ändring av rumsindelning, eller åtgärder som innebär ingrepp i bärande stomme, får inte göras i kraftverket.
3. Ingrepp i, borttagande av, eller ändring av fast inredning får inte göras i kraftverket. Till fast inredning hör bl.a. golv, tak, dörrar, väggfasta bänkar, kontrolltavlor och maskinell utrustning, såsom turbiner, generatorer och regulatorer.
4. Kraftverket skall underhållas så att det inte förfaller. Vård- och underhållsarbeten skall utföras med sådana material och metoder att det kulturhistoriska värdet vidmakthålls.
5. Skyddsområdet skall hållas i sådant skick att byggnadsminnets utseende och karaktär inte förvanskas. Inom skyddsområdet får inte ytterligare byggnader eller andra fasta anordningar uppföras. Markens ytbeläggning får inte ändras.

Länsstyrelsen och Jämtlands läns museum lämnar råd och anvisningar i fråga om vård och underhåll.

Om det finns särskilda skäl, får Länsstyrelsen enligt 3 kap 14 § lagen (1988:950) om kulturminnen m.m. (kulturminneslagen) lämna tillstånd till ändring av byggnadsminne.

ÄRENDETS BAKGRUND

Frågan om byggnadsminnesförklaring väcktes den 24 november 1999 av Jämtlands läns museum. Länsstyrelsen underrättade omgående Lantmäterimyndigheten Jämtlands län, Fastighetsregistret.

Förslag till byggnadsminnesförklaring sändes ut på remiss den 16 april 2002.

Riksantikvarieämbetet har i sitt remissvar framfört synpunkter på vissa formuleringar i skyddsbestämmelserna, vilka nu har ändrats i enlighet med önskemålen.

Länsstyrelsen, naturvård har efterlyst ett bättre kartmaterial. Beslutet har nu kompletterats med en översiktskarta (se bilaga).

Fastighetsägaren Graninge AB har i sitt remissvar meddelat att det i företagets framtida planer inte finns avsatt några medel för upprustning av byggnaden.

Bildtexter i bilagans foton har korrigerats och historiken har omformulerats något på vissa ställen i beslutet.

Inga invändningar mot byggnadsminnesförklaring har framkommit.

BESKRIVNING OCH HISTORIK

Lövöns gamla vattenkraftverk vid Fångsjöns utlopp strax utanför Ulriksfors togs i drift någon gång mellan åren 1904-10 under namnet AB Per Holms Elektricitetsverk. År 1904 har ofta angivits som kraftverkets byggnadsår, men det har inte gått att med säkerhet fastslå. Handlingar, som skulle kunna precisera byggår och ansvarig byggmästare, har inte gått att få fram. Kraftverkets första maskinaggregat ersattes av ett nytt på 1920-talet. Regulatorn till kraftverkets nu äldsta maskinaggregat har årtalet 1910.

År 1904 inkom agronomen och industrimannen Ulrik Holm med en skrivelse till Hammerdals tingslags häradsrätt om anhållan om syn på den plats där han hade för avsikt att uppföra dammbyggnader och ett kraftverk. Till Länsstyrelsen inkom enligt brevidariet den 24 juli 1907 en remiss från Kungl. Maj:t angående skrivelse från Ulrik Holm om att få framdra elektricitetsledning (eventuellt från kraftverket på Lövön).

Ulrik Holm var son till Per Holm, som ofta ansetts vara kraftverkets byggherre. Vem av de två som initierade planerna på kraftverket går inte att säga, men det är ändå mest sannolikt att

Ulrik Holm var drivande vid tillkomsten av kraftverket, inte minst p.g.a. faderns ålder.

Per Holm, född 1821, var ursprungligen länsman i Frostviken och senare i Ström. Med åren engagerade han sig i en omfattande affärsverksamhet och tog under slutet av 1800-talet initiativ till de första större industriella satsningarna i trakten kring Ström, bl.a. Ströms Trävaru AB. Successivt övertog sonen Ulrik faderns affärsverksamhet. År 1909 ersattes Per Holm i Trävarubolagets styrelse av Ulrik, som några år senare lämnade uppdraget. Namnet Per Homs Elverk hängde enligt uppgift med tills Graninge övertog kraftverket 1939.

Ulrik Holms industriella engagemang tog sig främst uttryck i den sulfitfabrik, som han tillsammans med överste N. Aspgren tog initiativ till i Ulriksfors. Viktig i planeringen kring sulfitfabriken var Lövöns kraftverk, som vid samma tid byggdes ut med ytterligare ett maskinaggregat. Aktiebolaget Ulriksfors sulfitfabrik konstituerades 1915.

I ett jämtländskt perspektiv är Lövön ett tidigt vattenkraftverk. Den första stora utbyggnaden av vattenkraften i Jämtlands län skedde under första världskriget, då en mängd små kraftbolag och elföreningar bildades runt om i länet. Avgörande orsak till att elektrifieringen tog fart just då var den stora bristen på fotogen. De kraftverk som uppfördes före första världskriget i länet, anlades i allmänhet i anslutning till en industri och inte för att primärt förse hushåll med elektricitet. Ett exempel är Hissmofors, där kraftverket liksom på Lövön uppfördes i symbios med en sulfitfabrik. Huruvida planer på en sulfitfabrik i Ulriksfors fanns redan vid projekteringen av Lövön går inte att säga, men kraftverkets och sulfitfabrikens tidiga historia är intimt förknippade med varandra.

Förutom att inledningsvis förse sulfitfabriken med ström, försåg kraftverket Strömsund och kringliggande byar med ström. Av stor betydelse för industrialisering och utveckling i trakten var också järnvägens framdragnings vid samma tid mellan Östersund och Ulriksfors, en av de första etapperna av Inlandsbanan.

Vid tiden för byggandet av Lövöns kraftverk började kraftstationerna att bli större och mer prestigeladdade arkitektuppgifter. Maskinhallen fick större rymd och försågs ofta med travers. Bakom kontrolltavlan krävdes större utrymme, vilket löstes genom infogande av en mittrisalit på ena långfasaden. Lövön är påverkad av de mer övergripande nationella arkitekturidealerna för kraftverk, men bär också spår av en slags folklig nationalromantik som under 1910-talet präglade de flesta av kraftverken på landsbygden (se Foton).

Löfvöns kraftverk är byggt i en plankstomme som utvändigt klätts med liggande panel och invändigt med stående panel. Fasaden är målad med falu rödfärg och har vita knutar och fönsteromfattningar. I den högresta maskinhallen är de tre maskinaggregaten placerade. De tre maskinaggregaten är från ca 1908-10, 1915-17 respektive ca 1927 (se nedan). Utmärkande inslag i interiörens fasta inredning är förutom maskinaggregaten, kontrolltavlor med kontroll- och mätinstrument. I taket finns en travers.

Maskinaggregat 1 (turbin, generator och regulator) (se Foton) är placerat längst in i maskinhallen, från dörren räknat. Generator och regulator saknar årtal, men är sannolikt från 1920-talet. Generatoren är levererad av Allmänna Svenska Elektriska AB, Västerås (ASEA), typ GSA136, No. 342428. Maxeffekt var 500 KWh. Enligt uppgift besiktades generatoren inför start år 1927. Maskinaggregatet (åtminstone generator och regulator) ersatte då ett äldre från början av seklet. Regulatorn är tillverkad av Waplans mekaniska verkstad i Nälden. Maskinaggregatet har en likströmgenerator i toppen, till skillnad från de andra två som har separata likströmgeneratorer.

Maskinaggregat 2 (mitt i maskinsalen) är levererat av ASEA, typ VS29126, No. 25216. Maxeffekt var 200 KWh. Regulatorn är tillverkad av Kristinehamns mekaniska verkstad (KMV) år 1910. **Maskinaggregat 3** (närmast ytterdörren) är levererat av ASEA, typ GS250, No. 97087. Maxeffekten var 600 KWh. Regulatorn (No. 774) levererades av KMV år 1916. Inledningsvis producerades växelström för elnätet, men likström för själva maskineriet. De tre aggregaten producerade tillsammans som mest 1,3 MWh.

De tre turbinerna är av francistyp. Turbinerna har längst ned vattensmorda lager av pockenholts, vars ved är hård, stark och tung och innehåller stora mängder fett och harts. Förr användes pockenholts flitigt som självmörjande lager i maskiner och fordon. Träet i Löfvöns turbiner är sannolikt utbytt någon gång genom åren. I samband med att kraftverket uppfördes grävdes en 400 meter lång kanal för införsel av vatten till turbinerna. Vid service kunde turbinerna torrläggas med hjälp av dammluckor. Idag är passagen helt stängd.

Löfvöns kraftverk har genomgått mycket små förändringar sedan byggtiden. Kraftverket var i drift fram till 1973, då Löfvöns nya kraftverk togs i bruk ett stycke bort. Det gamla kraftverket har sedan dess i stort sett stått orört och använts av Graninge som grovförråd till det nya kraftverket. Ett nytt plåttak lades strax innan kraftverket stängde. Interiören är mycket välbevarad både beträffande fast och lös inredning och ger intryck av att arbetet

precis avstannat. Verktyg, tidrapporter m.m. ligger fortfarande framme.

I kraftverket arbetade tre personer (plus en extra maskinist ibland). Intill kraftverket finns två maskinistbostäder med tillhörande ladugård, uthus m.m. Fastigheterna är idag avstyckade och ingår inte i byggnadsminnet.

I samband med detta beslut förklaras också kraftverk, såg, kvarn m.m. inom fastigheten Hovermo 1:29 i Bergs kommun för byggnadsminne (dnr 432-2255-00). Hovermo och Lövön är de första kraftverksmiljöerna i länet som förklaras som byggnadsminne. I övriga landet finns endast ett fåtal byggnadsminnesförklarade kraftverk.

Lövnös gamla kraftverk är det första byggnadsminnet inom Strömsunds kommun.

MOTIVERING

Vid tiden för det industriella genombrottet i trakterna kring Ström var Lövnös kraftverk viktigt för utvecklingen. För Ulriksfors sulfidfabriks tillkomst hade kraftverket en avgörande betydelse. Kraftverkets byggherrar Per och Ulrik Holm spelade på flera sätt en betydande roll i bygdens snabba industrialisering. Ungefär samtidigt som kraftverket etablerades, drogs också järnvägen fram från Östersund och tätorterna expanderade.

Vattenkraften som energikälla är och har varit av mycket stor betydelse i landet. I Jämtlands län finns stora nationellt kända kraftexporterande anläggningar och små bygdekraftverk. Lövnös kraftverk är i ett nationellt perspektiv ett tidigt och sällsynt välbevarat exempel på ett mindre, lokalt förankrat kraftverk. Kraftverkets maskinella utrustning är i stort intakt sedan etablerandet under 1910- och 20-tal. Förutom de stora teknisk- och samhällshistoriska värdena, besitter anläggningen pedagogiska värden.

Av stor betydelse för förståelsen av anläggningen och upplevelsen av platsen är tilllopps- och utloppskanalen, d.v.s. kraftverkets vattenväg som tidigare ledde vattnet till och från turbinerna.

Lövnös kraftverk ingår i riksintressemiljö för kulturmiljövården, Z 14 Fångsjön. Kraftverket har av Jämtlands läns museum bedömts tillhöra länets bäst bevarade industriminnet (*Kulturmiljöer i Strömsunds kommun*, 2001 och *Industriminnet i Jämtlands län*, 1999).

Länsstyrelsen
Jämtlands län

Lövöns gamla kraftverk har teknikhistoriska, samhällshistoriska och pedagogiska värden som gör det synnerligen märkligt. Kraftverket uppfyller därmed kulturminneslagens krav för byggnadsminnesförklaring.

ÖVERKLAGANDE

Detta beslut kan överklagas hos Länsrätten i Jämtlands län, se bilaga (Formulär F4).

I den slutliga handläggningen av ärendet har länsantikvarie Kjell-Åke Aronsson, biträdande länsantikvarie Jesper Larsson och länsassessor Kristina Hästö Normann deltagit.

Uno Svaleryd
länsråd

Johan Loock
antikvarie

Bilagor

Översiktskarta
Situationsplan med skyddsområde
Foton

Sändlista

Med delgivningskvitto:

Graninge Kraft AB
882 80 Långsele

Riksantikvarieämbetet
Box 5405
114 84 Stockholm

Jämtlands läns museum
Box 709
831 28 Östersund

Länsstyrelsen
Jämtlands län

Strömsunds kommun
Miljö- och byggnämnden
Box 500
833 24 Strömsund

Strömsunds kommun
Kultur- och fritidsnämnden
Box 530
833 24 Strömsund

För kännedom:

Länsstyrelsen, fiske

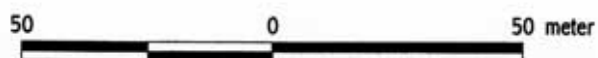
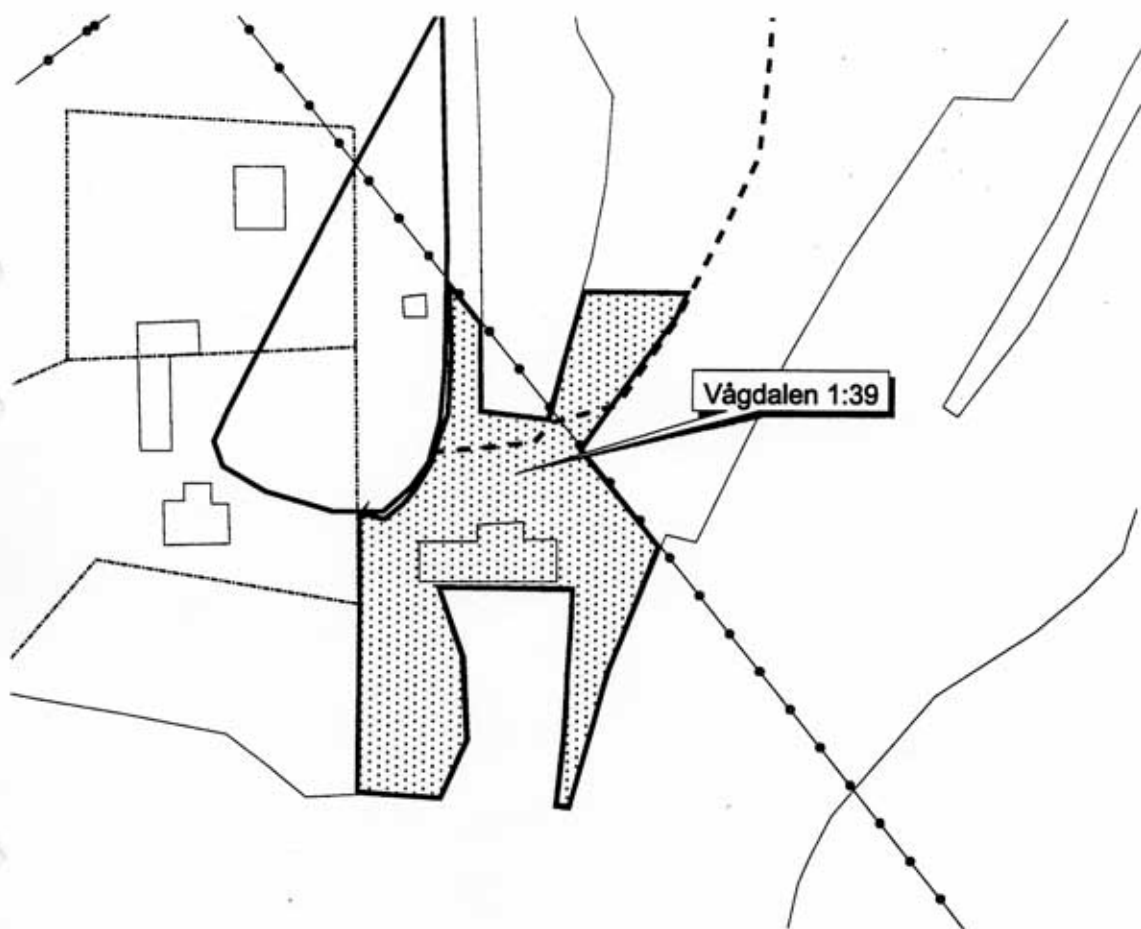
Länsstyrelsen, naturvård

Med laga kraft-bevis:

Lantmäterimyndigheten Jämtlands län
Fastighetsregistret
Box 366
831 25 Östersund

Lantmäterimyndigheten Jämtlands län
Strömsundskontoret
Box 23
833 21 Strömsund

Rastrerat område utgör
skyddsområde för Lövöns gamla kraftverk

Ur GSD - fastighetskartan
C Lantmäteriet Gävle 2001
Medgivande L2000/2620Z

HUR MAN ÖVERKLAGAR TILL LÄNSRÄTTEN

Om Ni är missnöjd med länsstyrelsens beslut kan Ni skriva till länsrätten i Jämtlands län.

Det gör Ni genom att i brev

- tala om vilket beslut Ni överklagar, t ex genom att ange ärendets nummer (dnr)
- redogöra för dels varför Ni menar att länsstyrelsens beslut är felaktigt, dels hur Ni anser att beslutet skall ändras.

Ni undertecknar brevet, förtydligar namnteckningen och uppger postadress och telefonnummer.

Om Ni har handlingar eller annat som Ni anser stöder Er ståndpunkt, så bör Ni skicka med det.

OBS!

1. BREVET SKALL LÄMNAS/SKICKAS TILL LÄNSSTYRELSEN.
Den ordningen har kommit till främst för att skynda på handläggningen. Länsstyrelsen kan nämligen då, samtidigt med Ert överklagande, sända sina handlingar till länsrätten, som kommer att behöva ha tillgång till dem.

Länsstyrelsens adress är

Länsstyrelsen i Jämtlands län
831 86 ÖSTERSUND

2. Länsstyrelsen måste ha fått Ert brev inom tre veckor från den dag Ni fick del av beslutet, annars kan Ert överklagande inte tas upp.

Behöver Ni veta mer om hur Ni skall gå till väga, så kan Ni vända Er till länsstyrelsen, tfn 063-14 60 00.